

بررسی میزان رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳ کشور از سیاست خارجی دولت نهم و دهم و عوامل موثر بر آن

سیدمسعود مصالایی* / دکتر مهرداد نوا بخش** / سیده‌زینب تقوی***

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان رضایتمندی دانشجویان رشته علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳ از عملکرد دولت نهم و دهم در حوزه سیاست خارجی و تبیین آن است. تحقیق حاضر از نوع پیمایشی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که دارای اعتبار و روایی قابل قبولی بوده است. نمونه آماری این پژوهش را ۳۲۲ نفر از دانشجویان دختر و پسر این دانشگاه‌ها در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ تشکیل می‌دهند. داده‌های این پژوهش با بهره‌گیری از آزمون‌های آماری تحلیل همبستگی، آزمون t نمونه‌های مستقل و تحلیل واریانس یک طرفه^۱ مورد ارزیابی قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد میزان رضایتمندی سیاسی این دانشجویان کمتر از حد متوسط است، رضایتمندی سیاسی دانشجویان دختر ($P\text{-value} = 0/00$) و متأهل ($P\text{-value} = 0/05$) به میزان معناداری بالاتر بوده است. نتایج نشان داد میزان رضایتمندی سیاسی در دانشجویانی که از ماهواره و اینترنت برای کسب اطلاعات سیاسی استفاده می‌کردند به میزان معناداری کمتر بوده است.

کلید واژه‌ها

رضایتمندی سیاسی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، ارتباطات سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳.

* عضو هیات علمی و مربی گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سوادکوه sm.mossallai@yahoo.com

**استاد و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران ehrdad_navabakhsh@yahoo.com

*** عضو هیات علمی جهاد دانشگاهی واحد مازندران.

مقدمه

انسان، موجودی است اندیشمند و تحلیل گر که می‌کوشد اعمال و رفتار خویش را آگاهانه انتخاب و انجام دهد و نسبت به کردارش دلیل استوار و تفسیر قابل ارائه داشته باشد. دست یابی به چنین مطلوبی، وی را مجبور می‌سازد نسبت به محیط خود، بهترین آگاهی‌ها و اطلاعات ممکن را به دست آورد و تحلیل و برداشت درستی از حوزه زندگی‌اش داشته باشد و بر پایه اطلاعات و بازسازی آن در ذهن خویش، رفتار خود را به گونه‌ای سامان دهد که بهترین موقعیت و جایگاه ممکن از دیدگاه خویش را احراز کند.

در تبیین فرهنگ سیاسی، مفاهیمی مانند قدرت، آزادی، مشروعیت، حقوق اساسی و دیگر موضوعات طرح در قلمروی سیاست، پرسش‌هایی رخ می‌نماید که پاسخ به آن‌ها، زاویه‌ای از فرهنگ سیاسی را می‌تاباند. یکی از این پرسش‌ها این است که اعضای یک جامعه چه برداشت و احساسی از عملکرد نظام سیاسی خود دارند؟ پاسخ به این پرسش، سازه‌ای روان‌شناسانه و قابل اندازه‌گیری از فرهنگ سیاسی آن ملت را به دست می‌دهد که از آن به «رضایتمندی سیاسی» تعبیر می‌شود.

ایران امروز، جامعه‌ای در حال توسعه و توأم با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی روز افزون است. در طول سه دهه گذشته تغییرات زیادی در جامعه ایران رخ داده و تجلیات بسیاری داشته است. جامعه ایران به دلیل توسعه‌نیافتگی ساختارها و سازمان‌های سیاسی که قادر باشند کنش جمعی ساختاریافته را سازماندهی کنند، به وضعیت سیال گونه‌ای دچار است که برای درک روندهای آن باید شناخت عمیقی از ذهنیت‌ها و افکار مردم داشت (مرکز افکارسنجی دانشجویان، ۱۳۸۵: ۵). این چنین شناختی قادر است آسیب‌ها را تا حدودی آشکار سازد، تمایلات مردم را بنمایاند، پتانسیل‌های رفتار سیاسی را معلوم کند و توضیحی برای رفتارهای آن‌ها فراهم سازد.

دانشجویان به‌عنوان یکی از گروه‌های عضو جامعه، بخشی از این احساس و برداشت را نسبت به نظام سیاسی به نمایش می‌گذارند. آنان در طراحی و تعریف جهت، شدت، برجستگی و سازگاری که چهار ویژگی عقیده عمومی هستند صاحب تأثیرند و این در حالی است که هر گونه شکاف میان انتظارات آنان و واقعیت‌های اجتماعی، شکل‌گیری و تشدید بحران‌های سیاسی را در پی دارد (ایمان، ۱۳۷۶: ۴۸۶).

بنابراین هدف اصلی این مقاله بررسی میزان رضایتمندی دانشجویان علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳ از سیاست خارجی دولت نهم و دهم می‌باشد. بررسی موضوع رضایتمندی سیاسی دانشجویان از این روی که دانشگاه و دانشجو همواره در تحولات سیاسی کشور ایران صاحب تأثیر بوده است، ما را به شناخت و فهم رضایتمندی جامعه ایرانی نزدیک خواهد نمود. فراوانی این شناخت برای دولتمردان بسیار سودمند است؛ چون از شروط یک نظام سیاسی کارآمد، برخورداری از حمایت و تداوم رضایت مردم نسبت به سیاست‌های داخلی و خارجی آن است (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۲۵۳). احساس رضایت مردم به عنوان مبنای تعادل اجتماعی در تداوم یک نظام سیاسی کارآمد نقش بنیادینی خواهد داشت (توکلی، ۱۳۷۹: ۶).

بدون تردید بررسی نقش و تأثیر عوامل مختلف موثر بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان به لحاظ پی بردن و کسب اطلاع واقع‌گرایانه از وضعیت موجود و برنامه‌ریزی و آینده‌نگری در امتداد وضعیت بهتر و مطلوب‌تر از اهمیت در خور توجهی برخوردار می‌باشد و قطعاً می‌تواند راهنمای خوبی جهت اصلاح، تقویت و هدایت دگرگونی‌ها در مسیر دلخواه باشد به گونه‌ای که جوانان این سامان در یک تعادل خردمندانه بین وظایف فردی و ضرورت‌های اجتماعی و نقش‌های خانوادگی به تعادل بالنده دست یابند.

این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش اساسی است:

میزان رضایتمندی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی منطقه ۳ از سیاست خارجی دولت نهم و دهم در چه وضعیتی قرار دارد؟ و میزان ارتباط و جهت هر یک از متغیرهای جمعیت شناختی، اجتماعی - اقتصادی دانشجویان با میزان رضایتمندی سیاسی آن‌ها چگونه است؟

گفتار اول: مروری بر مطالعات و پژوهش‌های انجام گرفته

الف) مطالعات و پژوهش‌های داخلی

درباره نقطه آغاز مشارکت مردم در زندگی سیاسی خویش، نظرات متفاوتی وجود دارد. عده‌ای آغاز این امر را در یونان بوستان و دموکراسی‌های دولت شهری آن جستجو می‌کنند و بر این باورند که اولین موارد مشارکت سیاسی مردم در تعیین سرنوشت خویش در دولت شهرهای یونان بوستان مشاهده شده است.

عده ای دیگر مشارکت شهروندان در سیاست را خیلی قدیمی تر می‌دانند و بر این باورند که پدیده مشارکت سیاسی برای اولین بار در تمدن‌های بین‌النهرین و هزاره چهارم قبل از میلاد رخ نموده است یا کوبسن یکی از طرفداران نظر دوم در کتاب پیش از عصر فلسفه می‌نویسد: «در دموکراسی بدوی سومر قدرت نهایی سیاسی در دست مجمع عمومی شهر قرار داشت که از تمام مردان بالغ تشکیل می‌گشت.» (هانتینگتون، ۱۳۷۳: ۲۶).

متأسفانه به دلایل مختلف موضوع رضایتمندی سیاسی کمتر مورد توجه پژوهشگران واقع شده است. به طوری که تعداد این تحقیقات انگشت شمار است. در ذیل به برخی از موضوعات مرتبط اشاره شده است:

- ایمان و منفرد (۱۳۸۵) تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی موثر بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد رضایتمندی سیاسی دانشجویان این دانشگاه در حد کم است. متغیرهای بیگانگی سیاسی، خانواده و دوستان سیاسی، درجه مذهبی بودن، میزان استفاده از رادیو، سطح سواد مادر و جنسیت بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان موثرند.

- سراج‌زاده و جواهری (۱۳۸۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان نگرش‌ها و رفتار دانشجویان دریافتند، دانشجویان در مورد اموری مانند آزادی بیان، مشارکت و فعالیت سیاسی انتظارات خاصی دارند. مهم‌ترین جنبه نگرش دانشجویان در مورد فضای سیاسی دانشگاه به ترتیب زیر است: ۶۰ درصد از پاسخگویان فعالیت سیاسی را برای دانشجویان ضروری می‌دانند و همچنین حدود ۵۷ درصد از آن‌ها با این گزاره که به دلیل علمی بودن محیط دانشگاه، باید فعالیت سیاسی در آن محدود باشد، مخالفند. ۵۷ درصد از پاسخگویان معتقدند آزادی بیان در محیط دانشگاه محدود است. حدود یک سوم (۲۹) درصد از جمعیت نمونه تحقیق شیوه فعلی نظارت در دانشگاه را فشار آور می‌دانند. ۴۷ درصد از افراد بر این باورند که سهم کنونی دانشجویان در اداره امور دانشگاه اندک است. همچنین تقریباً ۶۲ درصد از پاسخگویان با افزایش سهم زنان در سیاست موافق و ۱۲ درصد مخالف بودند. ۲۶ درصد نیز نظری بینابین داشتند.

- معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد شهید بهشتی به سفارش و نظارت معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی در سال ۱۳۷۸ پژوهشی با عنوان «بررسی نگرش‌های سیاسی دانشجویان انجام داده است. در این پژوهش تبیین و تحلیل انواع نگرش‌های سیاسی دانشجویان نسبت به نظام و حاکمیت سیاسی، اصول و ارزش‌های آن، شناخت موانع مشارکت سیاسی

دانشجویان و بررسی میزان تأثیر متغیرهای اجتماعی- اقتصادی بر نگرش سیاسی آنان، سه هدف عمده تحقیق بوده است. نتایج پژوهش در بعد سنجش نگرش گویای آن است که فقط ۲ درصد از نمونه آماری ۵۵ نفری، نسبت به ارزش‌ها و اصول نظام نگرش منفی داشته‌اند. درباره نگرش به حاکمیت موجود و نهادهای آن، یک درصد نظر مخالف، ۷۸ درصد نظری بینابینی و متوسط و ۲۱ درصد به حاکمیت اعتقاد کامل اعلام کرده‌اند. نتایج دیگر نشان می‌دهد که نگرش دانشجویان تحت تأثیر متغیرهای سال ورود و محل زندگی، از لحاظ اجتماعی رابطه معنادار دارد. میان سال ورود به دانشگاه و نگرش به حاکمیت سیاسی رابطه معکوس وجود داشته و متغیرهای تأهل، سن، سال ورود به دانشگاه، تحصیلات والدین و پایگاه طبقاتی دانشجو با نگرش به ارزش‌ها و اصول نظام، رابطه معنادار مشاهده شده است.

- مرتضی نصفت (۱۳۵۴) در پژوهشی به سنجش افکار دانشجویان کشور با انتخاب نمونه‌ای به تعداد ۱۳۵۸۴ نفر از دانشجویان شاغل به تحصیل در سال ۵۱-۱۳۵۰ پرداخته است. بخشی از نتایج این بررسی گویای آن است که بی‌توجهی کارگزاران امور کشور نسبت به آرا و نظرات دانشجویان، در رأس عوامل ناراضی‌کننده یک دانشجو قرار دارد. پس از آن به ترتیب، مشکلات زندگی شخصی، خانوادگی و اجتماعی دانشجو، تمایل به قدرت‌نمایی، سطحی بودن دروس، پایین بودن سطح علمی و آموزشی استادان، عدم مشارکت دانشجو در امور دانشگاه، احساس ناامنی نسبت به آینده شغلی، مشکلات ناشی از مقررات آموزشی و تمایل به کسب شهرت قرار دارند. در هر حال از ۳۲ درصد اظهارات دانشجویان درباره مسائل سیاسی، ۷۰ درصد بیانگر اظهار رضایت از وضع سیاسی مملکت، ثبات و امنیت بوده است. همچنین ۷/۵ درصد از پاسخگویان از اوضاع عمومی و سیاسی کشور در حد زیادی انتقاد نموده‌اند. در این پژوهش میان شاخص رضایت دانشجو از موسسه محل تحصیل، رضایت از اوضاع سیاسی و اجتماعی کشور و تجلیل از رهبری کشور، رابطه مثبت و معنادار وجود داشته است. دانشجویان مقیم شهرستان بیش از دانشجویان مقیم تهران از پیشرفت نظام سیاسی کشور رضایت داشته‌اند. دانشجویانی که پدرانشان در سطوح اجتماعی- اقتصادی پایین و متوسط بوده‌اند کمتر از طبقات بالا از وضع کلی کشور اظهار رضایت کرده‌اند.

- علاوه بر این، پژوهش‌های متعددی توسط مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران درباره ارزش‌ها و نگرش‌های مردم ایران انجام شده است. یکی از این پژوهش‌ها «پیمایش ملی فرهنگ

سیاسی ایرانیان» است که در سال ۱۳۸۵ انجام شده است. در این تحقیق سعی بر این بوده است لایه‌های زیرین نگرش سیاسی مردم ایران شناخته شود.

ب) مطالعات و پژوهش‌های خارجی

در تحقیقات خارجی نیز کمتر به مقوله رضایتمندی سیاسی پرداخته شده است. آنچه که در میان موضوعات تحقیقاتی نمود بیشتری دارد فرهنگ سیاسی، از خود بیگانگی سیاسی، نگرش علمی و سیاسی است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

در واقع پیشینه پژوهش جدی در باره فرهنگ سیاسی به عنوان یکی از مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی و نیز یکی از ارکان شناخت جامعه از نیمه دوم سده بیستم آغاز شده است.

- نخستین بررسی که زمینه پا گرفتن مفهوم فرهنگ سیاسی را فراهم آورد، بررسی ایستاری گابریل آلموند در سال (۱۹۵۶) بود. در پی این بررسی آلموند و سیدنی وربا کتاب «فرهنگ مدنی» را نوشتند که دقتی بالا را در سنجش و اندازه‌گیری فرهنگ سیاسی را نوید می‌داد. آنان با تدوین نظریه فرهنگ سیاسی بر اساس داده‌های مقطعی ملی و تجربی توانستند از قلمرو برداشت‌های ادبی به قلمرو فرضیه‌های قابل آزمایش حرکت کنند.

- «بلاکر و شرکات» با استفاده از مطالعات انجام شده درباره جامعه پذیری جوانان و والدین آن‌ها در سال‌های ۷۳-۱۹۶۵، به بررسی اثر جامعه‌پذیری سیاسی، تمایلات مذهبی، گرایش‌های اجتماعی روانی و منشأ طبقاتی بر احتمال حضور و فعالیت آنان در اعلام نارضایتی‌ها و اعتراضات ضد جنگ و حقوق مدنی دانشجویان در دهه ۱۹۶۰ آمریکا پرداخته‌اند. آنان با انتخاب دو نمونه از فعالان و غیر فعالان دهه ۶۰ و مقایسه اطلاعات بدست آمده، به این نتایج دست یافته‌اند که زنان، ساکنان جنوب و جوانان نواحی غیر از مادر شهرها، در این اعتراضات فعالیت کمتری داشته‌اند. جوانان با تحصیلات بالا و دارای والدین مرفه، احتمال بیشتری برای حضور در جنبش‌های دانشجویی دهه ۶۰ داشته‌اند. همچنین تحقیق آن‌ها نشان داد جوانان با عقاید بنیادگرایی انجیلی و اعضای فرقه‌های محافظه کار پروتستان، در میان نارضایان اندک بوده‌اند، حال آنکه کاتولیک‌ها و یهودیان نسبت به پروتستان‌ها در این اعتراضات فعالیت بیشتری داشته‌اند. در مجموع نتایج رگرسیون چند متغیره نیز بیانگر این نکته بوده که مردان، جوانان سیاه پوست، ساکنان شهری، تحصیلات بالا، درآمد والدین، حس کار آبی

سیاسی، یهودی و کاتولیک بودن (با حضور فعال و فعالیت در جنبش‌های دانشجویی رابطه معنادار دارند (بلاکر و شرکات، ۱۹۹۴: ۸۲۴).

- «جفری پایچ» در سال ۱۹۷۱، با استفاده از یک نمونه ۲۳۷ نفری از سیاه پوستان به بررسی رابطه میان اعتماد سیاسی و کار آیی سیاسی با مشارکت آشوبگرانه (مشارکت در آشوب‌های سیاسی) پرداخته است. یافته‌ها دلالت بر سهم شدید نارضایتی در مشارکت آشوبگرانه دارد. آشوبگران سیاسی در میان ناراضیان، کسانی هستند که اعتماد سیاسی پایینی به حکومت دارند (پایچ، ۱۹۶۱).

- «انگلوس کامپل»، «بلارد راجرز» و «فیلیپ کانورس» از اعضای اصلی مرکز پژوهش‌های پیمایشی دانشگاه میشیگان در سال ۱۹۷۱ مطالعه‌ای درباره رضایتمندی از کیفیت زندگی انجام داده‌اند. در مجموع، نتایج تحقیق گویای این است که رضایتمندی از خود، درآمد خانوار، زندگی خانوادگی و ازدواج، مهم‌ترین عناصر در رضایتمندی کلی فرد از زندگی می‌باشد. در این میان بعد اساسی رضایتمندی، شاخص بیگانگی سیاسی معرفی گردیده است. درباره احساس مسئولیت مقامات کشور، وجود آزادی برای زندگی و رضایتمندی از زندگی در آمریکا ۲۲ درصد کاملاً خشنودند. بیش از ۶۰ درصد سطوح متفاوتی از رضایتمندی را ابراز داشته و ۱۱ درصد اعلام بی تفاوتی و ۷ درصد خبر از نارضایتی داده‌اند. در این پژوهش، نارضایتی و بیگانگی سیاسی، در میان ساکنان سیاه پوست مادر شهرها، جوانان و کسانی که در دانشگاه تحصیل کرده‌اند رواج بیشتری داشته است (ازکمپ، ۱۳۷۰: ۹۳-۶۷).

گفتار دوم: چارچوب نظری

فرهنگ جامع روانشناسی رضایتمندی را به حالتی هیجانی تعریف می‌کند که با رسیدن به یک هدف پدیدار می‌شود. بیشترین ارتباط این مفهوم کیفی با مفهوم نگرش است. فراگیرترین مفهوم نگرش این است که «نگرش تمایلی کم و بیش ثابت است به واکنش مثبت یا منفی به رده‌هایی خاص از آدم‌ها یا اشیاء» (برونو، ۱۳۷۳: ۳۱۳). این تعریف از نگرش که مورد نظر این پژوهش است، جوهره بنیادین مفهوم رضایت است. یعنی رضایت هنگامی بدست می‌آید که نگرش، واکنش یا پاسخ افراد نسبت به یک موضوع مثبت باشد. اگر این نگرش مثبت در محیطی سیاسی، یعنی در محیطی که در آن «رهبری صلح آمیز یا غیر صلح آمیز روابط میان

افراد گروه‌ها و نیروهای اجتماعی، کارهای حکومتی در داخل یک کشور و روابط خارجی آن کشور جریان دارد» (عالم، ۱۳۷۸: ۳۰) مجال بروز یابد، رضایتمندی سیاسی به دست می‌آید. مفهوم رضایتمندی سیاسی به تعبیر متفاوتی مورد توجه اندیشمندان علوم اجتماعی و سیاسی قرار داشته است. جیمسون از مفهوم اعتماد سیاسی بهره می‌برد و وضعیت مخالف آن را نارضایتی قلمداد می‌کند. وی چهار موضوع را برای اعتماد سیاسی شناسایی کرده است: مقامات، نهادهای سیاسی، نظریه عمومی نظام و اجتماعی سیاسی که از نظر جیمسون پیوستاری مراتبی دارند یعنی هر یک نگرش‌های کلی اعتماد از خود را بیان می‌نمایند (گامسون، ۱۹۶۸: ۵۱). گلدریچ از عنوان نگرش‌های مشروعیت بهره می‌برد و آن را به سه نوع حمایتگر، راضی و مخالفت تقسیم می‌کند (گولدریچ، ۱۹۶۶: ۱۰۱).

لوسین پای، رضایت سیاسی را در خلال موضوع بحران‌های مسیر توسعه یک جامعه تعریف می‌کند. از نظر وی بحران توزیع زمانی سامان می‌گیرد که مردم از کارآمدی نظام سیاسی در توزیع عادلانه ارزش‌ها و امکانات جامعه رضایت حاصل کرده و به کار آبی هیئت حاکمه اعتماد نمایند (کاظمی، ۱۳۷۶: ۶۰).

در حوزه جامعه‌شناسی با در نظر گرفتن زیربنای فلسفی نظریه‌ها می‌توان موضوع رضایت سیاسی را از سه منظر ارزیابی کرد. رویکرد انتقادی به دنبال دستیابی به ساخت‌های واقعی و پنهان روابط انسان‌ها در دنیای مادی است تا مردم به ویژه ضعیفان را در تغییر دنیای اجتماعی شان یاری رساند. نارضایتی از وضع موجود، باور به تغییر و ستیز به‌عنوان ماهیت نظام‌های اجتماعی و اعتقاد به توانمندی انسان به تغییر نظام اجتماعی بر اساس شناخت و آگاهی تاریخی از تاکیدهای برجسته این رویکرد است (نیومن، ۱۹۹۱: ۶۱-۵۶). در نظر مارکس که رویکردی انتقادی، ریشه در نظریات وی دارد، کمتر می‌توان جایگاه مشخصی را برای رضایت سیاسی جستجو کرد. چرا که در نظرگاه وی نظام اجتماعی، همواره از یکسو در تضاد و دگرگونی است و از سوی دیگر، انسان در جامعه امروزه دچار سرخوردگی و از خود بیگانگی می‌باشد؛ مگر اینکه به آخرین مرحله فرآیند تاریخی که کمونیسم است دست یابد.

به عبارتی رضایتمندی انسان در آخرین فرآیند تاریخی توسعه جامعه است که دست یافتنی می‌شود. مارکس بیگانگی را به‌عنوان نوعی احساس ناخشنودی، انفعال، جدایی و عدم پیوند ذهنی و عینی میان فرد و نهادها و ساختارهای اجتماعی به ویژه سیاست (محسنی تبریزی، ۱۳۷۳: ۲۷) وجهه مخالف رضایت می‌داند. از نظر وی، تجلی خصلت‌ها و توانایی انسان در

موجودات انتزاعی و یا ساخت‌های کلان به گونه ای است که مانع بروز و کمال خلاقیت انسان می‌شود و وضعیتی روانی ایجاد می‌کند که خشنودی و نشاط از زندگی چنین انسانی ربوده می‌شود و او را به فردی که از زندگی شخصی و اجتماعی‌اش احساس رضایت نمی‌کند، تبدیل می‌سازد (مارکس، ۱۳۷۳: ۴۲).

در الگویی که «هابرماس» عرضه داشته است، رضایتمندی سیاسی در حوزه عمومی سیاسی جایی که محل تجلی افکار عمومی است، بدست می‌آید. عرصه ای که از هجوم گسترده علایق و انگیزه‌های خصوصی فارغ باشد. مهم‌ترین نمود این رضایت، بیان و گفتار آزاد و انتقاد منطقی از عملکرد و سیاست‌های نظام سیاسی است. در حوزه عمومی، چنین اجماعی نه مبتنی بر زور است و نه بر اساس دیکتاتوری اکثریت، بلکه با توافق و رضایت افراد حاصل می‌شود و خود بنیادی است برای مشروعیت دولت مردم سالار. با تجزیه اجماع مدنی که زیربنای مشروعیت دولت است، رضایت افراد مخدوش می‌شود (موسوی، ۱۳۷۶: ۳۲).

در «رویکرد تفهیمی» درک زندگی اجتماعی مردم، شعور عامیانه انسان و کنش متقابل اجتماعی جایگاهی برجسته دارد (نیومن، ۱۹۹۱: ۵۳). از این رو به جای کاربرد شیوه‌های علوم طبیعی به دنبال درک حیات انسانی است. بنابراین تمایلی برای یافتن قوانین جهانی حاکم بر اندیشه و رفتار انسانی بروز نمی‌دهد. از نظریه‌پردازان این دیدگاه ماکس وبر است که مفهوم مشروعیت را مطرح می‌کند. این مفهوم روایت دیگری برای تعبیر رضایت سیاسی، اساسا در یک حکومت مردم سالار، حاکمیت بر رضایت مردم استوار است به گونه ای که بر خلاف تمایل ایشان نمی‌توان امری را بر آنان تحمیل نمود. فقدان مشروعیت به از میان رفتن اعتماد عمومی نسبت به حکومت می‌انجامد. در سده گذشته واژه مشروعیت در اشاره به روش‌های سنتی حکومت، اصول قانون اساسی و انطباق با سنت‌ها به کار برده شده است، اما پس از آن مرحله ای فرا رسید که در آن عنصر رضایت نیز به معنای آن افزوده شد. بدان سان که بنیاد فرمانروایی مشروع بر مفهوم رضایت سامان گرفت (عالم، ۱۳۷۸: ۱۰۵). با این حال در ایده‌های وبر اگرچه مشروعیت در قالب مفهومی فراگیر عرضه شده است اما صرفا توافق و پذیرش بنیاد فرمانروایی از سوی مردم مد نظر بوده است. در این میان به نحوه کارکرد حکومت پرداخته نشده است. این که مشروعیت نظام سیاسی با تحقق کارکردهای سیاسی حکومت چه ارتباطی پیدا می‌کند، موضوعی است که می‌توان در نظریه سیمور مارتین لیپست به آن دست یافت. در نظریه مشروعیت و کارآمدی، به لیپست به تداوم مشروعیت در اثر افزایش رضایت مردم از

کارآمدی نظام سیاسی توجه ویژه ای شده است. از نظر وی کارآمدی عبارتست از تحقق عینی یا توان نظام در تحقق کارکردهای اساسی یک حکومت، به گونه ای که اکثریت مردم و گروه‌های قدرتمند بدون نظام مانند اصناف بزرگ با نیروهای مسلح تحقق آن را به عینه مشاهده نمایند و مشروعیت متضمن در ظرفیت سیستم در ایجاد این باور است که نهادهای سیاسی موجود، مناسب‌ترین نهادهای ممکن برای جامعه هستند (لیپست، ۱۳۷۴: ۱۰). در این دیدگاه کارآمدی نظام سیاسی، رضایت خاطر اعضای جامعه را فراهم خواهد نمود. شهروندان در زندگی روزانه جامعه خود، داور و ناظر قاطعیت عملکرد نظام سیاسی‌اند. ناتوانی حکومت در پاسخ به نیازهای شهروندان، اندیشه برپایی مشروعیت نوینی را پدیدار می‌سازد؛ چرا که این شهروندان از ارضای نیازهای خود راضی و خرسند نیستند. بنابراین کاهش پیوسته کارآمدی یک نظام با کاهش میزان رضایت مردم از نظام سیاسی، ثبات یک حکومت مشروع را به مخاطره می‌اندازد.

رویکرد اثباتی علوم اجتماعی را روشی سازمان یافته برای ترکیب منطق قیاس با مشاهده تجربی دقیق از رفتار فردی جهت کشف و تبیین مجموعه ای از قوانین علی اجتماعی می‌داند. تحقیق را جهت پیش بینی و کنترل رویدادها و در راستای رضایت و رفع نیازهای انسان ضروری می‌داند (نیومن، ۱۹۹۱: ۳۰-۴۶). رهیافت کارکردگرایی که این پژوهش در صدد است تا از منظر آن به موضوع رضایت سیاسی بپردازد، در این رویکرد زمینه بروز و گسترش یافته است. در اجرای تحقیقات اجتماعی می‌توان از رویکردهای گوناگون علمی به مطالعه موضوع پرداخت. این پژوهش در صدد است تا از منظر رهیافت کارکردگرایی به بررسی رضایتمندی سیاسی دانشجویان بپردازد. به طور کلی بیان‌های نظری این رهیافت در اوایل قرن بیستم سامان گرفت و پس از آن توانست با کمک تحقیقات تجربی بسیاری از پژوهشگران به صورت یک نگرش علمی نظام یافته درآید. در این برداشت فرض می‌شود که کل جامعه، همانند سیستمی مرکب از بخش‌های مختلف است که هر یک از این بخش‌ها ضمن انجام وظایف ویژه‌ی خود در ارتباط دوسویه تکمیلی با دیگر بخش‌هاست. در نظریه آلموند که از نظریه‌پردازان این رهیافت علمی است، یک سیستم سیاسی، از مجموعه مهمی از نهادهای اجتماعی تشکیل یافته که با صورت‌بندی و اجرای اهداف جمعی برای یک جامعه یا گروه‌های داخلی آن فعالیت دارند. بنابراین سیستم سیاسی از محیط داخلی و فراملی دروندادهایی به صورت تقاضا و پشتیبانی دریافت می‌کند و در تلاش است تا آن‌ها را از راه بروندادهای خود که

نتایج حاصل از سیستم هستند شکل دهی نماید. در آموزه‌های مورد اشاره آلموند یک نظام سیاسی دارای ۳ نظام اساسی نظام، فرآیند و سیاست است که هر یک وظایف مخصوص به خود را دارند (آلموند و همکاران، ۱۳۷۷: ۱۵-۵) با این حال وجود یا بروز هرگونه رضایت یا نارضایتی از هر یک از کارکردهای سطوح یادشده، به سطوح دیگر نیز سرایت می‌کند و بنابراین ممکن است که یک نظام سیاسی را با نتایج مثبت و یا با نتایج زیان باری مانند: افزایش یا کاهش حمایت از نظام سیاسی روبرو نماید.

شناخته شده ترین صاحب‌نظر در زمینه فرهنگ سیاسی و تحلیل‌های مربوط به آن، گابریل آلموند است. گابریل آلموند نخستین بار در سال ۱۹۵۶ طی تلاش اولیه‌ای که برای طبقه بندی و مقایسه نظام‌های سیاسی صورت داد مفهوم فرهنگ سیاسی را الگوی ایستارها و سمت‌گیری‌ها و گرایش‌های فردی نسبت به سیاست در میان اعضای یک نظام معرفی کرد. از این رو فرهنگ سیاسی از گرایش‌هایی که نسبت به عوامل سیاسی جهت‌گیری شده اند سخن می‌گوید. این گرایش‌ها را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

گرایش‌های شناختی (معلومات و آگاهی‌هایی که فرد نسبت به نظام سیاسی و زیر مجموعه‌های آن دارد) گرایش‌های «عاطفی» (تمایلات احساسی نسبت به نظام) و گرایش‌های ارزیابی (قضاوت‌هایی که شخص درباره نظام سیاسی دارد).

گابریل آلموند با توجه به گرایش‌های بالا یک گونه شناسی از فرهنگ سیاسی ارائه می‌دهد. او و وربا در کتاب «فرهنگ مدنی» از سه گونه فرهنگ سیاسی یاد می‌کنند: محدود، تبعی و مشارکتی. فرهنگ سیاسی محدود با آگاهی و انتظارات اندک از حکومت و میزان مشارکت سیاسی اندک مشخص می‌گردد. فرهنگ سیاسی تبعی با میزان آگاهی و انتظار بالاتر همراه است و حکایت از اطاعت از سر ترس یا احترام علی‌رغم برخورداری از آگاهی دارد، اما میزان مشارکت اندک همراه است و فرهنگ مشارکتی با میزان آگاهی و انتظار و مشارکت زیاد مشخص می‌شود.

آلموند و همکارانش که سه نوع فرهنگ سیاسی را مشخص کرده‌اند در ضمن می‌گویند که افراد فرهنگ سیاسی محدود و تبعی را می‌توان در فرهنگ سیاسی مشارکتی هم دید و یک فرد ممکن است هر سه جنبه را در خود ترکیب کند که از این ترکیبات، سه نوع مختلف فرهنگ سیاسی پدیدار می‌شود: (۱) فرهنگ سیاسی محدود- تبعی؛ (۲) فرهنگ سیاسی تبعی- مشارکتی؛ (۳) فرهنگ سیاسی محدود- مشارکتی.

دسته بندی دیگری که آلموند و پاول می‌کنند ناظر به نوع موضع‌گیری شهروندان در برابر رویکردها و سیاست‌هاست. در این دسته‌بندی، فرهنگ سیاسی به دو بخش فرهنگ پیرو منشانه و فرهنگ مشارکت جویانه تقسیم می‌شود. فرهنگ پیرو منشانه، زمینه فعالیت‌هایی را فراهم می‌آورد که شهروند معمولی در جریان اجرای سیاست‌ها درگیر آن‌ها می‌شود. در برابر، فرهنگ مشارکت جویانه امکان فعالیت‌هایی را فراهم می‌سازد که شهروند معمولی می‌کوشد از راه آن‌ها بر روند سیاست‌گذاری اثر گذارد. در واقع می‌توان بیان کرد آلموند و وربا فرض‌های مفهومی پذیرفته شده در مورد فرهنگ سیاسی را به روشنی مشخص ساخته‌اند.

این فرض‌ها آلموند و وربا را به فرهنگ سیاسی رهنمون ساخت. از نظر آلموند، فرهنگ سیاسی زیر مجموعه‌ای از کل فرهنگ اجتماعی است که در برگزیده آن بخش از نگرش‌های درونی و روانی فرد است که نسبت به اهداف سیاسی جهت‌گیری شده‌اند. از نظر آلموند، نگرش تمایلات درونی و روانی افراد در جهت کنش سیاسی است که خود متأثر از عواملی مانند سنت‌ها، خاطرات تاریخی، انگیزه‌ها، عواطف، نهادها و عوامل جامعه‌پذیری سیاسی در قالب ۳ گرایش شناختی، عاطفی و ارزیابانه بروز می‌یابد (آلموند و وربا، ۱۹۶۲: ۱۳). به عبارتی نگرش تمایلی کم و بیش مثبت نسبت به رده‌هایی خاص از انسان‌ها یا اشیاء است (برونو، ۱۳۷۳: ۳۱۳). حال اگر نگرش افراد نسبت به موضوعی مثبت باشد، مفهوم رضایتمندی به دست می‌آید. این امر مورد نظر آلموند و همکارانش نیز بوده است و در الگویی که ارائه می‌دهند هر یک از گرایش‌های شناختی، عاطفی و ارزیابانه می‌تواند یکی از تمایلات مثبت، منفی و خنثی را شامل گردد. از این رو هرگاه که برآیند فراوانی آگاهی، عواطف و ارزیابی‌های یک فرد از عملکرد سطوح یک نظام سیاسی شامل سطوح نظام، فرآیند و سیاست مثبت باشد، رضایتمندی سیاسی به عنوان یکی از مفاهیم مندرج در فرهنگ سیاسی یک ملت تعریف می‌شود. در این تبیین بازتاب نگرش در قالب یک احساس خوشایند (مثبت) یا بدآیند (منفی) بروز می‌کند. در حالت احساس خوشایند، رضایتمندی سیاسی و در حالت احساس بدآیندی نارضایتی شکل می‌گیرد. در معنای کلی رضایتمندی سیاسی را می‌توان به نگرش مثبت اعضای یک جامعه اعم از فرد یا گروه نسبت به مجموعه نظام سیاسی که به صورت یک احساس خوشایند بازتاب می‌آید تعریف نمود. این تعریف فراگیر ناظر به سطوح سه‌گانه نظام، فرآیند و سیاست یک نظام سیاسی است. ضمن این که هر سه عنصر شناخت، عاطفه و ارزیابی یک نگرش را مد نظر قرار می‌دهد، کارویژه‌های مجموعه نظام سیاسی را نیز در بر می‌گیرد.

به اعتقاد دیگر رضایتمندی سیاسی جنبه ای مهم و زیربنایی برای فرهنگ سیاسی محسوب می‌گردد که موجب شکل گیری ابعاد دیگر فرهنگ سیاسی از جمله عواطف و ارزیابی می‌شود. از دیدگاه نظریه پردازان کارکردگرایی، رضایتمندی سیاسی نتیجه مستقیم جامعه‌پذیری سیاسی است که متغیرهایی از جمله خانواده، آموزش، دوستان و... آن را به وجود می‌آورند. از این منظر این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این پرسش اساسی است که چه عواملی بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان از سیاست خارجی دولت نهم و دهم تأثیر می‌گذارد و از این رهگذر به سؤالات فرعی زیر پاسخ می‌گوید:

۱- میزان رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی منطقه ۳ از سیاست خارجی دولت نهم و دهم در چه وضعیتی قرار دارد؟
۲- میزان ارتباط و جهت هر یک از متغیرهای جمعیت شناختی، اجتماعی - اقتصادی دانشجویان با میزان رضایتمندی سیاسی آن‌ها چگونه است؟
رضایتمندی سیاسی متأثر از سازه‌های گوناگون جمعیت شناختی، اجتماعی - اقتصادی است. بنابراین آنچه اهمیت دارد، شناسایی عوامل تأثیرگذار کاهنده، فزاینده و نیز فرآیند این تأثیرگذاری بر آن است.
بر اساس چارچوب نظری و پیشینه تحقیق می‌توان فرضیات زیر را مطرح و مورد آزمون قرار داد:

الف) بین وضعیت اقتصادی - اجتماعی دانشجو (جنس، سن، درآمد، سطح تحصیلات والدین و شغل والدین) و میزان رضایتمندی سیاسی از سیاست خارجی دولت نهم و دهم رابطه معنادار وجود دارد؛
ب) بین ارتباطات سیاسی (میزان سیاسی بودن خانواده دانشجو، میزان سیاسی بودن دوستان دانشجو و منابع کسب اطلاعات سیاسی) و میزان رضایتمندی سیاسی از سیاست خارجی دولت نهم و دهم رابطه معنادار وجود دارد.

گفتار سوم: روش تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش، «روش پیمایشی» و از نوع تحلیلی است که به روابط بین متغیرها توجه دارد. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته ای که شامل ۳ بخش است گردآوری گردیده است:

- ۱- پرسش‌های بخش اول با ۴۰ گویه برای سنجش میزان رضایتمندی سیاسی؛
- ۲- پرسش‌های بخش دوم برای سنجش پنج متغیر مستقل شامل ۲۷ گویه؛
- ۳- پرسش‌های زمینه ای برای تعیین وضعیت اقتصادی- اجتماعی پاسخگویان (شامل ۱۶ سؤال).

برای رفع نقایص و ابهامات پرسشنامه، از روش پیش آزمون^۱ استفاده شد. در این پیش آزمون ۳۰ نفر از دانشجویان به سؤالات پاسخ دادند. تجزیه و تحلیل یافته‌های پیش آزمون بعضی نواقص را در پرسشنامه آشکار ساخت که بالطبع این نواقص برطرف شدند و بدین ترتیب پرسشنامه نهایی شد. تحلیل روایی گویه‌های موجود بر اساس پایداری درونی و با استفاده از تحلیل روایی «آلفای کرونباخ» صورت گرفته است. ضریب روایی برای گویه‌های همه متغیرها بیش از ۰/۷۵ بدست آمده است که نشان می‌دهد که گویه‌های مربوطه بیش از ۷۵ درصد متغیر مزبور را می‌سنجد که میزان روایی قابل قبولی است.

جامعه آماری تحقیق دربرگیرنده کلیه دانشجویان علوم سیاسی شاغل به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳ کشور در سال ۸۹ می‌باشد. نمونه آماری در این پژوهش شامل ۳۲۲ دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سوادکوه و دانشگاه آزاد اسلامی نوشهر و چالوس می‌باشد که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ مشغول به تحصیل بوده‌اند. نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای انجام شد. پردازش و تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار کامپیوتری (SPSS) انجام شد و در آن از آزمون‌های آماری t نمونه‌های مستقل، ضریب همبستگی اسپرمن و پیرسون و آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای بررسی رابطه بین متغیرها استفاده شد.

در این پژوهش، متغیر وابسته «رضایتمندی سیاسی» است که منظور از آن حالتی هیجانی است که با رسیدن به یک هدف پدیدار می‌شود و همچنین در کار درمانی آن را به رضایت ناشی از پیشرفت در یک فعالیت یا زمینه مورد علاقه تعریف می‌کند (پورافکاری، ۱۳۷۳: ۱۳۳۲). در این حالت مفهوم رضایت، کیفیتی ذهن گرایانه و روانی دارد.

رضایتمندی سیاسی از سیاست خارجی دولت نهم و دهم در این پژوهش با استفاده از شاخص‌های جایگاه ایران در جهان، روابط ایران با سایر کشورها، میزان سرمایه‌گذاری خارجی

1 - Pretest

در ایران، میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان و رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی سنجیده شده است.

متغیرهای مستقل در این پژوهش عبارتند از عواملی که بر آگاهی سیاسی دانشجویان تأثیرگذار فرض شده است. این متغیرها بر اساس نظریاتی که در چارچوب نظری مطرح گردید، شاخص‌سازی شد و در رابطه با آگاهی سیاسی قرار گرفت. در ذیل به شاخص‌هایی که در این پژوهش مورد سنجش قرار گرفتند اشاره می‌شود:

الف) پایگاه اقتصادی اجتماعی خانواده: پایگاه اقتصادی اجتماعی خانواده از طرفی موجب به وجود آمدن نظام خاصی از ارزش‌ها برای خانواده می‌شود که جامعه‌پذیری فرد در بستر آن شکل می‌یابد از طرف دیگر موجب کنش متقابل با افراد خاصی می‌شود که به رفتار فرد جهت می‌دهد. در این پژوهش، این متغیر با مؤلفه‌های تحصیلات، منزلت شغل و درآمد والدین سنجیده شده است. منظور از منزلت شغل پدر، درجه اعتباری است که شغل پدر از نظر اجتماعی در افکار عمومی دارد. در این پژوهش برای تعیین منزلت مشاغل بدست آمده از تحقیق مقدس در سطح شیراز استفاده شده است. بر اساس این مقیاس، منزلت کلیه‌ی مشاغل از دید مردم شیراز محاسبه و به صورت نمره‌ی عددی بیان شده است. بیشترین رتبه شامل ۹۱/۴ مربوط به پزشک متخصص و کمترین رتبه دربرگیرنده‌ی نمره ۹/۲ و شامل شغل مستخدم منزل است (مقدس، ۱۳۷۴: ۱۳).

ب) ارتباطات سیاسی: با استفاده از شاخص‌های پرورش در خانواده سیاسی، داشتن دوستان سیاسی و منبع کسب اخبار سیاسی سنجیده شده است.

گفتار چهارم: یافته‌های پژوهش

الف) میزان رضایتمندی سیاسی

نتایج تحقیق درباره میزان رضایتمندی سیاسی نشان می‌دهد اگر میزان رضایتمندی سیاسی را در حالت ایده آل برابر با ۱۰۰ در نظر بگیریم، درصد رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان برابر با ۳۴/۸ درصد، درصد رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها برابر با ۵۴/۶ درصد، درصد رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه‌گذاری

خارجی در ایران برابر با ۴۲/۵ درصد، درصد رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی برابر با ۴۸/۳ درصد، درصد رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی برابر با ۴۵ درصد و درصد مجموع رضایتمندی سیاسی برابر با ۴۵/۰۴ درصد به دست آمده است.

در مجموع یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میانگین رضایتمندی سیاسی دانشجویان در همه مؤلفه‌های تعیین شده کمتر از حد متوسط می‌باشد. این نتیجه با تحقیقات مسعودنیا (۱۳۸۷) و ایمان و منفرد (۱۳۸۵) سازگاری دارد.

جدول (۱): میزان رضایتمندی سیاسی و شاخص‌های آن

رضایت‌مندی سیاسی	حداقل امتیاز	حداکثر امتیاز	میانگین	انحراف استاندارد	درصد
رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان	۰	۴۸	۲۲/۳	۵/۶	۳۴/۸
رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها	۰	۵۱	۳۲/۸	۶/۹	۵۴/۶
رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران	۰	۱۱	۶/۸	۲/۳	۴۲/۵
رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان	۰	۱۸	۱۱/۶	۴/۴	۴۸/۳
رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی	۰	۹	۵/۴	۳/۱	۴۵
رضایتمندی سیاسی	۰	۱۰۹	۷۲/۲	۱۹/۴	۴۵/۰۴

ب) رضایتمندی سیاسی به تفکیک جنس

بر اساس فرمول کوکران ۳۲۲ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۳ برای پاسخگویی به سؤالات پرسشنامه انتخاب شدند که ۱۷۲ نفر (۵۳/۴ درصد) آن‌ها پسر و ۱۴۳ نفر (۴۴/۵ درصد) آن‌ها دختر بودند. نتایج پژوهش نشان داد که میانگین رضایتمندی سیاسی دانشجویان دختر در همه مؤلفه‌های رضایتمندی سیاسی، بیشتر از دانشجویان پسر بوده است. برای آزمون معناداری این تفاوت از آزمون t نمونه‌های مستقل استفاده شده است. نتیجه این آزمون نشان داد که تفاوت مشاهده شده بین رضایتمندی سیاسی دانشجویان دختر و پسر به

طور کلی و تمامی مؤلفه‌های رضایتمندی سیاسی در فاصله اطمینان ۹۹ درصد و ۱ درصد احتمال خطا از نظر آماری معنادار است ($P\text{-value} = 0/000$).

شاید این تفاوت نتیجه این مسأله باشد که فرهنگ سیاسی زنان در جامعه ما بیشتر جنبه پیرو منشانه دارد و بینش سیاسی زنان بیش از مردان تحت تأثیر خانواده شکل می‌گیرد؛ به عبارتی، در کشور ما سیاست بیشتر صدایی مردانه دارد و زنان، دیرتر از مردان توجه به مسائل سیاسی را آغاز کرده و کمتر به آن علاقه نشان می‌دهند. این نتیجه با نتایج تحقیق بلاکر و شرکات (۷۳-۱۹۶۵)، نگارستانی (۱۳۷۹)، زاهدی (۱۳۷۷)، ایمان و مقدس (۱۳۷۷)، جهانگیری و بوستانی (۱۳۸۰) سازگاری دارد. جهانگیری و بوستانی به این نتیجه رسیده بودند که مردان نسبت به زنان از شناخت بیشتری نسبت به تقاضاها و حمایت‌های سیاسی برخوردارند.

نتایج تحقیق چابکی نیز نشان داد که زنان در مقایسه با مردان اعم از این که در دانشگاه‌های مختلط یا غیر مختلط باشند، علاقه‌مندی سیاسی کمتری دارند و فعالیت‌های سیاسی آن‌ها، کمتر از مردان، جنبه فعالانه دارد. پسران دانشجو (در مقایسه با دختران دانشجو) بیشتر در مجالس سخنرانی، راهپیمایی‌ها و تظاهرات حضور داشته‌اند و بیش از آنان به تصدیق مناصب سیاسی، راه اندازی احزاب، تشکلات و فعالیت در احزاب سیاسی تمایل و علاقه‌مندی از خود نشان داده‌اند.

جدول (۲): تفاوت رضایتمندی سیاسی در دانشجویان دختر و پسر ($n = 322$)

متغیر وابسته	جنس	میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان	پسر	۱۶/۳	۹/۳۰۷	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۲۸/۳			
رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها	پسر	۲۸	۸/۳۷۴	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۳۷/۶			
رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه گذاری خارجی در ایران	پسر	۵/۴	۸/۳۸۷	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۸/۲			
رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان	پسر	۹/۱	۱۰/۰۶۰	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۱۴/۱			
رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت امریکا و رژیم صهیونیستی	پسر	۴	۵/۳۴۵	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۶/۸			
رضایتمندی سیاسی	پسر	۸۳/۱	۶/۷۰۸	۳۲۰	۰/۰۰۰
	دختر	۶۱/۳			

ج) رضایتمندی سیاسی به تفکیک دانشجویان مجرد و متأهل

نتایج تحقیق نشان داد میانگین رضایتمندی سیاسی دانشجویان متأهل در همه مؤلفه‌های رضایتمندی، بالاتر از دانشجویان مجرد بوده است. برای آزمون معناداری این تفاوت از آزمون t نمونه‌های مستقل استفاده شده است. نتیجه این آزمون نشان داد که تفاوت مشاهده شده بین رضایتمندی سیاسی دانشجویان مجرد و متأهل به طور کلی و مؤلفه‌های آن به طور اختصاصی در فاصله اطمینان ۹۵ درصد و ۵ درصد احتمال خطا از نظر آماری معنادار بوده است. یافته‌های این تحقیق، با تحقیق معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد شهید بهشتی (۱۳۷۸) و نتایج تحقیق ایمان و مقدس (۱۳۸۱) مغایرت دارد. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد میزان آگاهی سیاسی مجردها بیش از متأهلان است.

جدول (۳): تفاوت رضایتمندی سیاسی در دانشجویان مجرد و متأهل

متغیر وابسته	وضعیت تأهل	میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان	مجرد	۱۱	۲/۰۴۷	۳۲۰	۰/۰۴۱
	متأهل	۱۲/۳			
رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها	مجرد	۳۱/۳	۱/۸۹۴	۳۲۰	۰/۰۵۱
	متأهل	۳۴/۷			
رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه گذاری خارجی در ایران	مجرد	۵/۶	۲/۱۶۴	۳۲۰	۰/۰۳۱
	متأهل	۸/۴			
رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان	مجرد	۱۰/۴	۲/۰۴۱	۳۲۰	۰/۰۴۲
	متأهل	۱۲/۶			
رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی	مجرد	۲/۷	-۲/۶۳۴	۳۲۰	۰/۰۰۹
	متأهل	۳/۱			
رضایتمندی سیاسی	مجرد	۶۵/۷	-۲/۳۲۶	۳۲۰	۰/۰۰۲
	متأهل	۸۳/۱			

د) پایگاه اقتصادی - اجتماعی و رضایتمندی سیاسی

برای بررسی پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده در این پژوهش از شاخص‌های سطح تحصیلات، منزلت شغل و درآمد خانواده استفاده شده است. برای بررسی تأثیر این متغیرها بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

نتیجه‌ی بدست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که همبستگی مشاهده شده بین درآمد خانواده و سطح تحصیلات مادر با رضایتمندی سیاسی دانشجویان در همه مؤلفه‌های آن از نظر آماری مثبت و معنادار است. مثبت بودن این ضریب نشان گر رابطه مستقیم است و بدین معناست که با افزایش درآمد و سطح تحصیلات مادر احتمالاً رضایتمندی سیاسی دانشجویان افزایش خواهد یافت. رابطه سطح تحصیلات پدر و منزلت شغلی والدین با رضایتمندی سیاسی معنادار به دست نیامد.

جدول (۴): رابطه بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و رضایتمندی سیاسی

متغیر وابسته	متغیرهای مستقل	درآمد	تحصیلات پدر	تحصیلات مادر	رتبه شغلی پدر
رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان	۰/۱۲۳**	۰/۰۳۷	۰/۰۹۴**	۰/۰۴۳	
رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها	۰/۱۶۶**	۰/۰۲۴	۰/۰۹۷**	۰/۰۴۵	
رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه گذاری خارجی در ایران	۰/۱۵۷**	۰/۰۱۶	۰/۱۱۵**	۰/۰۸۱	
رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان	۰/۳۶۱*	۰/۰۱۰	۰/۰۹۳**	۰/۰۷۱	
رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت امریکا و رژیم صهیونیستی	۰/۳۷۳*	۰/۰۴۲	۰/۰۴۲	۰/۰۲۳	
رضایتمندی سیاسی	۰/۳۰۱*	۰/۰۶۰	۰/۱۹۶**	۰/۰۲۱	

r: ضریب همبستگی پیرسون؛ دامنه تغییرات: $-1 \leq r \leq +1$

P-value ≤ 0.01 : * P-value ≤ 0.05 : **

یافته‌های این تحقیق در مورد تأثیر درآمد با تحقیق جهانگیری و بوستانی (۱۳۸۰)، معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد شهید بهشتی (۱۳۷۸)، زاهدی (۷۷-۷۶)، ایمان و مقدس (۱۳۷۷)، بلاکر و شرکات (۷۳-۱۹۶۵) سازگاری دارد.

نتایج به دست آمده در مورد معنادار نبودن تأثیر سطح تحصیلات پدر و معنادار بودن تأثیر سطح تحصیلات مادر با رضایتمندی سیاسی دانشجویان با تحقیقات معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد شهید بهشتی (۱۳۸۷) و چابکی مغایرت دارد.

و) ارتباطات سیاسی و رضایتمندی سیاسی

ارتباطات سیاسی در این پژوهش، با استفاده از شاخص‌های میزان سیاسی بودن خانواده دانشجوی، میزان سیاسی بودن دوستان دانشجو و منابع کسب اطلاعات سیاسی سنجیده شده است. برای بررسی رابطه بین میزان سیاسی بودن خانواده و دوستان با رضایتمندی سیاسی از آزمون ضریب همبستگی اسپرمن استفاده شده است. نتیجه این آزمون نشان می‌دهد خانواده سیاسی و دوستان سیاسی همبستگی منفی و معناداری با رضایتمندی سیاسی دارند؛ به نحوی که با ۹۹ درصد اطمینان و ۱ درصد احتمال خطا می‌توان گفت: با افزایش توجه خانواده و دوستان به تحلیل مسائل سیاسی، احتمالاً رضایتمندی سیاسی وی از جایگاه ایران در جهان، روابط ایران با سایر کشورها، میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان و رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی و به‌طور کلی رضایت از سیاست خارجی دولت نهم و دهم کاهش می‌یابد. این نتیجه تنها در تحقیقات ایمان و منفرد (۱۳۸۵) مشاهده شده است.

جدول (۵): رابطه بین ارتباطات سیاسی و رضایتمندی سیاسی (n = ۳۲۲)

دوستان سیاسی	خانواده سیاسی	متغیر مستقل متغیر وابسته
-۰/۵۱۱*	-۰/۳۸۳*	رضایتمندی سیاسی درباره جایگاه ایران در جهان
-۰/۳۰۶*	-۰/۲۳۳*	رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها
-۰/۵۰۸*	-۰/۱۲۳**	رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
-۰/۵۷۳*	-۰/۳۳۱*	رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان
-۰/۴۳۵*	-۰/۳۳۴*	رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی
-۰/۲۷۳*	-۰/۳۰۶*	رضایتمندی سیاسی

R ضریب همبستگی اسپرمن؛ دامنه تغییرات: $-1 \leq r \leq +1$

P-value $\leq 0/01$: * P-value $\leq 0/05$: **

ی) منبع کسب اخبار و اطلاعات سیاسی و رضایت سیاسی

جدول (۶): مقایسه میزان رضایتمندی سیاسی دانشجویان به تفکیک منابع کسب اطلاعات

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره F	منابع کسب اطلاعات و آگاهی سیاسی								مؤلفه‌های رضایتمندی سیاسی
			اینترنت	ماهواره	کتاب	خانواده	دوستان	دانشگاه	روزنامه و مجله	رادیو و تلویزیون	
۰/۰۰۰	۷	۴/۶۹۵	۱۰/۳	۱۱/۲	۲۵/۶	۱۶	۱۴/۲	۲۰/۶	۲۶/۷	۳۰/۵	رضایتمندی درباره جایگاه ایران در جهان
۰/۰۰۰	۷	۵/۱۶۶	۸/۶	۷/۴	۲۰/۲	۱۸/۶	۱۳/۵	۲۴/۳	۲۸	۴۱/۵	رضایتمندی سیاسی درباره روابط ایران با سایر کشورها
۰/۰۰۵	۷	۲/۹۰۳	۴/۴	۲/۸	۸/۲	۶/۹	۵/۵	۶/۶	۷/۳	۸/۹	رضایتمندی سیاسی درباره میزان سرمایه گذاری خارجی در ایران
۰/۰۰۰	۷	۴/۸۰۳	۵/۲	۳/۴	۱۰/۱	۷/۳	۶/۴	۹/۲	۱۴/۴	۱۵/۷	رضایتمندی سیاسی درباره میزان گسترش گفتمان انقلاب اسلامی در جهان
۰/۰۰۰	۷	۶/۷۵۵	۳	۱/۵	۷/۶	۶/۷	۴/۱	۶/۴	۵/۷	۷/۷	رضایتمندی سیاسی درباره رابطه با دولت آمریکا و رژیم صهیونیستی
۰/۰۰۰	۷	۱۲/۳۴۳	۳۴/۹	۲۲/۷	۴۹	۵۵/۷	۳۹/۹	۴۸/۷	۷۹/۷	۹۹/۲	رضایتمندی سیاسی

بیشترین میانگین رضایتمندی در همه مؤلفه‌های آن در میان دانشجویانی مشاهده شده است که از رادیو تلویزیون برای کسب اطلاعات سیاسی استفاده می‌کنند و از طرفی کمترین میانگین رضایتمندی در بین دانشجویانی که از ماهواره و اینترنت برای کسب اطلاعات سیاسی استفاده می‌کنند، مشاهده شده است. آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد میزان رضایتمندی سیاسی دانشجویانی که از منابع مختلف اطلاع رسانی استفاده می‌کنند، متفاوت است و این تفاوت از نظر آماری معنادار است.

شاید علت این مساله دولتی بودن رسانه‌های جمعی در کشور ما باشد. شاید هم تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و عملیات روانی در رسانه‌هایی مثل ماهواره و اینترنت کاهش رضایتمندی سیاسی دانشجویان را به دنبال داشته باشد. این نتیجه با تحقیقات نگارستانی (۱۳۷۹) و ایمان و مقدس (۱۳۷۷) سازگاری دارد اما با تحقیق زاهدی (۱۳۷۷) مغایرت دارد.

نتیجه‌گیری

در یک جمع بندی و نتیجه‌گیری کلی می‌توان بیان کرد که علی‌رغم اهداف متعالی نظام سیاسی ایران، فرآیند رضایتمندی سیاسی دانشجویان از عملکرد دولت در حوزه سیاست خارجی به نفع تعادل و ثبات در جریان نمی‌باشد. دانشجویان به عنوان کنش‌گران اجتماعی که از نظر قشربندی اجتماعی می‌توانند در زمره فعالان سیاسی به ایفای نقش‌های سیاسی در جهت حمایت یا مقابله با نظام سیاسی بپردازند، مؤلفه رضایت سیاسی آنان برای حاکمیت سیاسی دارای اهمیت زیادی است. سطح پایین رضایت سیاسی به منزله یک مسئله یا مشکل سیاسی مورد نظر تحقیقات سیاسی در کلیه جوامع قرار می‌گیرد تا حاکمیت از راه یافته‌های این پژوهش‌ها به تثبیت نظام اجتماعی از طریق افزایش رضایتمندی سیاسی اعضای نظام اجتماعی (به‌ویژه اقلشار فعال سیاسی) بپردازد.

پایین بودن سطح رضایتمندی سیاسی عملاً به انفعال میان فرهنگ سیاسی و بستر سیاسی می‌انجامد. بدین معنا که بستر سیاسی همان هنجارها یا روابط سیاسی در جامعه است که اراده حاکمیت در آن نهفته است. فرهنگ سیاسی، مجموعه ساخت و سازهای سیاسی است که به وسیله اعضای نظام اجتماعی در موقعیت‌های فردی، خانوادگی، گروهی و یا سازمانی تولید و بازتولید می‌شود. این ساخت و سازها (فرهنگ)، هویت رفتاری یا نقش‌های اجتماعی کنش‌گران را ترسیم می‌کند.

در فرهنگ سیاسی، نقش فعالان سیاسی مانند نخبگان سیاسی و جوانان (مانند دانشجویان) در هدایت ساخت و سازها دارای اهمیت است. از آنجایی که فرهنگ سیاسی نمی‌تواند در خلأ انجام گیرد، هرگونه عدم انطباق فرهنگ سیاسی با بستر سیاسی به معنای فعال شدن یک بستر سیاسی حاشیه است که آرمان‌ها و ارزش‌هایی را تبلیغ می‌کند که با ارزش‌های سیاسی حاکمیت منافات دارد؛ بنابراین، عدم رضایت سیاسی در جامعه به بیگانگی

سیاسی تعبیر می‌شود که پیامدهای منفی بسیاری برای جامعه دارد؛ بنابراین، باید برای افزایش رضایتمندی سیاسی نخبگان و جوانان این جامعه چاره ای اندیشید.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

ازکمپ، استوارت (۱۳۷۰). روانشناسی اجتماعی کاربردی، ترجمه فرهاد ماهر. مشهد: نشر آستان قدس رضوی.

ایمان، محمد تقی و مقدس، علی اصغر (۱۳۸۱). «بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی جوانان»، مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد. ایمان، محمد تقی و منفرد، حسین (۱۳۸۵). «بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی موثر بر رضایتمندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره ۲۴، شماره دوم.

ایمان، محمد تقی (۱۳۷۶). «رفتار انتخاباتی و مشارکت سیاسی مردم در هفتمین انتخابات ریاست جمهوری»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳۴، پاییز و زمستان. برونو، فرانک (۱۳۷۳). فرهنگ توصیفی روان شناسی، ترجمه مهشید یاسایی و فرزانه طاهری. تهران: طرح نو. پورافکاری، نصرت الله (۱۳۷۳). فرهنگ جامع روان شناسی، روانپزشکی. تهران: نشر فرهنگ معاصر. توکلی، حمید (۱۳۷۹). «رضایت آگاهانه مردم زیربنای تعادل»، روزنامه همشهری، بخش اندیشه، ۱۴ دی. جهانگیری، جهانگیر و بوستانی، داریوش (۱۳۸۰). «بررسی عوامل موثر بر فرهنگ سیاسی مطالعه موردی: افراد ۲۰ سال به بالای شهر شیراز»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره شانزدهم، شماره دوم.

سراجزاده، حسین و جواهری، فاطمه (۱۳۸۲). نگرش‌ها و رفتار دانشجویان، خلاصه یافته‌های یک پژوهش پیمایشی. تهران: انتشارات پدیده گوتنبرگ.

عالم، عبدالرحمن (۱۳۷۸). بنیاد علم سیاست، چاپ پنجم. تهران: نشر نی. کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۶). بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر. تهران: نشر قومس. لپیست، سیمور مارتین (۱۳۷۴). «مشروعیت و کارآمدی»، ترجمه رضا زبیب، ماهنامه فرهنگ توسعه، خرداد و تیر.

مارکس. کارل (۱۳۷۳). «قطعات برگزیده از آثار مارکس»، فصلنامه ارغنون، ترجمه مجید مددی، وزارت فرهنگ و ارشاد، پاییز.

محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۳). «بیگانگی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی»، مجله کلمه، سال ۲، شماره ۲۷. مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (۱۳۸۵). پیمایش ملی فرهنگ سیاسی مردم ایران موج اول. تهران: ایسپا.

- مسعودنیا، ابراهیم (۱۳۸۷). «مقایسه آگاهی سیاسی دانش آموزان شاهد و غیرشاهد دوره دبیرستان در استان اصفهان»، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۹۴.
- معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد شهید بهشتی (۱۳۷۸). «بررسی نگرش‌های سیاسی دانشجویان»، نشریه فرهنگ، پژوهش، دانشجو، معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی شهید بهشتی.
- مقدس، علی اصغر (۱۳۷۴). «منزلت شغلی در جامعه ایران، مورد مطالعه شهر شیراز»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۲۰.
- مورگنتا، هانس. جی (۱۳۷۴). **سیاست میان ملت‌ها**، ترجمه مشیرزاده. تهران: موسسه چاپ و نشر وزارت امور خارجه.
- موسوی، سید رضا (۱۳۷۶). «عقل و مشروعیت سیاسی از نظر ماکس وبر و هابرماس»، **کیهان فرهنگی**، شماره ۱۳۸.
- نصفت، مرتضی (۱۳۵۴). **سنجش افکار دانشجویان کشور**. تهران: موسسه روانشناسی دانشگاه تهران.
- نگارستانی، ر. (۱۳۷۹). **بررسی برخی عوامل مرتبط با میزان آگاهی سیاسی معلمان کرمان**، به راهنمایی: محمود غفوری، استاد مشاور: امیدعلی احمدی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). **سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی**، ترجمه محسن ثلاثی. تهران: علم.

(ب) منابع انگلیسی

- Almond, G. and Verba, S. (1962). **The Civic Culture**, Boston: little Brown and Company.
- Almond, G. Powell, B. (1966). **Comparative Politic**, Boston Little Brown and Company.
- Almond, G. (1956). "Comparative political systems", **Journal of politics**, X III.
- Blocker, M.J. and Sherkat, P.E. (1994). "The Political Development Of Sixties Activists Identifying. The Influence of Class, Gender and Socialization On Participation", **Social Force**, 72 (3), 82.
- Gamsons, W.A. (1968). **Power and Discontent**, Homewood: Dorsey Press.
- Goldrich, D. (1966). **Sons of the Establishment: Elite Youth in Panama and Costarica**, Chicago: Rand Menally.
- Neuman, W.L. (1991). **Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches**. Massachusetts: Allyn and Bacon Press.
- Paige, J. (1961). "Political Orientation and Riot Participation", **American Social Review**, 36 (23), 811-20.